

A romániai németek szellemi élete II.

Anyanyelvi kommunikáció

Az anyanyelvi kommunikáció nem lényegtelen tényezője valamely nyelvi közösség vagy nemzetiség megmaradásának. Nem véletlen, hogy már az előbbieken a romániai német nyelvű sajtót mint sajátos szellemi életünk alakító tényezőjét említettem, e vonatkozásban ugyanis szintén elégtétellel állapíthatjuk meg, hogy olvasóinknak ma nyolc sajtótermék áll rendelkezésére kerekén 100 000 példányszámban, s profiljuk a politikai napilaptól a szaklapig terjed. Több mint huszonöt éve jelenik meg Bukarestben a *Neuer Weg* (60 000-es példányszáma meghaladja a háború előtti évek újságjainak összpéldányszámát), a Szocialista Egységfront Országos Tanácsának napilapjaként, valójában mint a romániai németek központi lapja. A bánsgái svábok és a hegyvidéki németek részére készül Temesvárott a *Neue Banater Zeitung* napilap, a szászok részére pedig Szebenben a *Die Woche*; Brassóban jelenik meg a *Karpaten-Rundschau* társadalmi-politikai és művelődési hetilap. A német nyelvű műkedvelő művészeti mozgalom támogatására indult negyedszázada a *Volk und Kultur* című havi folyóirat, és ugyancsak huszonöt éve a romániai német irodalom előmozdítására az Írószövetség folyóirata, a *Neue Literatur*. Majdnem húsz éve rendelkezünk saját tudományos fórummal, az Akadémia kiadásában félévenként megjelenő *Forschungen zur Volks- und Landeskunde* című tudományos folyóirattal. Az evangélikus egyháznak is van saját folyóirata, a *Kirchliche Blätter*.

Az anyanyelvi információs és kommunikációs lehetőségek képe nem volna teljes, ha említés nélkül hagynók a rádió- és tv-adásokat. A bukaresti és a temesvári rádió nemcsak hogy napi két teljes órát közvetít német nyelven, hanem műsorát nemzetiségünk sajátos igényeihez szabja; a Román Televízió 1969 óta közvetített heti százperces német nyelvű adásának információs-nevelő tartalma minden igényt kielégít. Nem is tudjuk igazán felmérni, valójában milyen hatalmas a közvetítő szerepe ennek az adásnak. Sosem volt még hasonló alkalmunk más nyelvű embertársaink előtt ennyire megmutatkozni, hogy megismerhessenek, s ugyanakkor mi is jobban megismerjük önmagunkat.

Az élénk művelődési élet másik feltétele az anyanyelvű könyvkiadás lehetőségei. Az utóbbi harminc évben ez is szemmel láthatóan fejlődött. Csupán a Kritérion könyvkiadónál évi 40-50 könyv jelenik meg német nyelven. Ha a német könyveket is megjelentető további kilenc kiadó termését ideszámítjuk, évente kerekén 100 könyv jut el az olvasókhoz több mint negyedmillió példányszámban; ehhez természetesen még hozzá kell számítanunk az évente kiosztásra kerülő 300 000 tankönyvet. Nem túlzás tehát az a megállapítás, hogy még sosem írtak és sosem nyomtattak ki állami támogatással ennyi német nyelvű könyvet országunkban.

A romániai német irodalmi élet

A nagyvonalú kiadói lehetőségeknek, valamint íróink új alkotási feltételeinek köszönhetően ma már az egész német nyelvtérületen is figyelmet keltő romániai német irodalomról beszélhetünk. Természetesen hosszú volt az út ezekig az eredményekig, hiszen a mi irodalmunk is, mint sok más irodalom, közvetlenül a háború után „zéró ponton” állott. Kezdetben a két háború közötti irodalom haladó humanista hagyományából indultak ki. Így nőtt bele Adolf Meschendörfer, Erwin Wittstock, Schuster Dutz és bizonyos mértékig Franz Liebhard, Oscar Walter Cisek meg Alfred Margul-Sperber egy új szellemi létformába, s műveik irodalmi fejlődésünk alkotóelemeivé váltak. Hozzájuk kapcsolódik íróink és költőink „fiatalabb” nemzedéke: Georg Scherg, Anton Breitenhofer, Alfred Kittner és Wolf Aichelburg. De a még fiatalabbak, mint Arnold Hauser, Hans Liebhardt, Franz Storch, Christian Maurer és mások, vertek és vernek hidat múlt és jelen — a dialektikus gondolkodás, a nyílt viták, a kollektív és tudatos alkotás korszaka — közé. Ezeknek és a most induló szerzőknek a

társadalmi elkötelezettsége adja meg a romániai német irodalom sajátos jegyét, s arról vall, hogy ez az irodalmi élet még sohasem volt olyan sokoldalú és termékeny, mint az utóbbi években.

Ezt példákkal is igazolhatjuk. A felszabadulás óta írtak néhány olyan regényt, amely égető problémákat, jelentős korszakokat tárgyal, s megkísérel választ adni alapvető kérdésekre. Gondolunk itt Oscar Walter Cisek *Reisigfeuer*, Andreas A. Lillin *Jetzt da das Korn gemahlen*, Erwin Wittstock *Das Jüngste Gericht in Altbirk*, Anton Breitenhofer *Zu spät für Marilena*, Georg Scherg *Da keiner Herr und keiner Knecht*, Arnold Hauser *Der fragwürdige Bericht des Jakob Bühmann*, Franz Storch *Drei schwere Tage* című regényére. A rövidebb prózai műfajok területén elsősorban Hans Liebhardt, Franz Storch, Arnold Hauser munkássága említésre méltó. A költők közül jól ismert az Alfred Margul-Sperber, Franz Liebhart, Alfred Kittner, Wolf Aichelburg, Immanuel Weissglas és Irene Mokka neve, s a fiatalabbak közül Christian Maurer, Anemone Latzina, Franz Hodjak, Frieder Schuller és Werner Söllner sokat hallatnak magukról.

Az irodalom más területein is szép eredmények születtek. A bánsági színpadi szerzők közül mindenekelőtt Hans Kehrer nevét említhetjük, de Ludwig Schwarz és Peter Riess, valamint az erdélyi Christian Maurer, Walter Seydner, Gustav Reich munkássága is jelentős. Az ifjúsági és gyermekirodalomban szívesen olvasott szerző Hedi Hauser, Else Kornis, Lotte Berg, Ursula Brandsch, Pauline Schneider, Jacques Wertheimer-Ghika, Anneliese Suchanek, Bettina Schuller, Ruth Lissai, Erika Hübner-Barth.

Az irodalmi és művelődési örökség újraértékelésében feltétlenül meg kell említenünk Josef Haltrich erdélyi szász népmeséket, Artur és Albert Schott bánsági román népmeséket tartalmazó kötetét, valamint Herta Wilk összeállítását az erdélyi (prázmári) szász varrottasokból, s azokat az antológiákat (*Sie förderten den Lauf der Dinge*, *Das Lied der Unterdrückten*, *Es sang ein Klein Waldvögelein*), amelyek a régebbi irodalomból és a népköltészetből nyújtanak válogatást; ide sorolhatjuk még Nicolaus Schmidt válogatott műveit, a jubileumi Oscar Walter Cisek-kiadást, Alfred Margul-Sperber válogatott verseinek gyűjteményét (*Geheimnis und Verzicht*), Otto Alscher, Adolf Meschendörfer, Erwin Wittstock, Adam Müller-Gutenbrunn, Franz Xaver Kappus, Stephan Ludwig Roth, Michael König, Michael Albert, Johann Plattner, Josef Marlin és mások műveit. Művész-életrajzok jelentek meg neves képzőművészekről (Stefan Jäger, Franz Ferch), a legjelentősebb romániai német muzsikusról, Paul Richterről (Hans Peter Türk munkája) és nem utolsósorban megemlíthetjük Hans Barthnak az úrutazás erdélyi úttörőjéről, Hermann Oberthrlől írott életrajzát.

A tudományi rész kutatások révén kerül sor (a Dacia Kiadó bevezette *Transilvanica*-sorozatra, továbbá a *Kriterion Könyvtára* utalunk) a művelődési és irodalmi örökség, az áramlatok, korszakok, írók és művek marxista újraértékelésére. Ezek a kiadványok másrészt arra is rámutatnak, hogy minden, ami az évszázadok során nálunk létrejött, közös munka eredménye. Ebben az összefüggésben kiemelkedik a Michael Kroner szerkesztette *Interferenzen* című kötet, amely tizenegy tanulmányt tartalmaz az erdélyi román—magyar—német művelődési kapcsolatok köréből. Ilyen értelemben teszük ma hozzáférhetővé olvasóközönségünk számára a román és a romániai magyar irodalmat megfelelő kiadványokkal. A régebbi és az újabb román, illetve hazai magyar irodalom sok művét fordították németre; írónk és fordítónk tiszteletbeli feladatuknak tekintik hozzájárulásukat elsősorban a román irodalom külföldi megismertetéséhez.

Irodalmi életünk bemutatásakor nem utolsósorban utalnunk kell a publicisztikai és a tudományos-monografikus kiadványokra. Ilyen többek között két riportkötet, a *Hier und heute* (Bert Millitz összeállításában) és a *Von Dorf zu Dorf* (Ewalt Zweier összeállításában), amelyek a szerzők nagy száma miatt e műfaj antológiáinak tekinthetők, de ide sorolható e sorok írójának *Wegzeichen der Heimat — Bilder, Berichte, Zeitdokumente über die Rumäniendeutschen* című könyve, a második világháború utáni első ilyen jellegű monografikus bemutatás, és Claus Stephani *Erfragte Wege* című munkája a dél-bukovinai németekről.

A kiadói tervekbe pillantva tehát azt láthatjuk, hogy a romániai német szerzők a közös múltból merítenek, a szocialista jelenből választják témáikat, a haza új valóságát igyekeznek tükrözni, s műveik új értékekkel gazdagítják szellemi életünket. Így vívott ki magának szilárd helyet az ország irodalmi életében a romániai német írásbeliség, s ma elismert alkotóeleme a szocialista Románia kultúrájának. Ezt bizonyítják azok a díjak is, amelyeket az évek során a romániai német szerzőknek ítéltek oda.

Tevékeny munkatársak ezrei

A továbbiakban, ha csak nagy vonalakban is, foglalkoznom kell még szellemi életünk néhány más területével. Örvendetes jelenség képzőművészeink nagy száma és teljesítménye. Olyan, bel- és külföldön régóta elismert és díjazott személyiségek mellett, mint Hans Hermann, Franz Ferch, Trude Schuller, Friedrich Bömches, Helfried Weiss, Harald Meschendörfer vagy Eduard Morres, egy új művészgeneráció is hallat magáról: Hans Stendl, Ingo Glass, Kaspar Teutsch, Hildegard Krenper-Fackner, Andreas Walter Kirchner, Kurt Fritz Handel, Gert Fabritius, Marianne Simption-Ambrosi vagy Renate Mildner-Müller.

Azokban a városokban és falvakban, ahol német lakosság is él, a művelődési házakban és otthonokban élénk a zenei élet; a temesvári Franz Schubert-kórus, a brassói Paul Richter-kórus vagy a szebeni férfikar például 60-100 zenekedvelőből áll, és nagyban hozzájárul hazai dalkincsünk ápolásához. A romániai zenei élet tevékeny tagjai közé kell számítanunk olyan művészegéniségeket, mint Wilhelm Berger zeneszerző és muzikológus, aki több éve a Zeneszerzők Szövetségének titkára, Franz Xaver Dressler orgonaművész és a komponista-karmester Norbert Petri. Ugyane szakszövetség névsorában találjuk a világszerte ismert Martha Kessler dalénekesnőt és Josef Gerstenengst orgonaművészt. Fel-sorolásunkból nem hiányozhat a lelkes karvezetők neve sem: Herbert Weiss (Temesvár), Martin Binder (Szeben), Norbert Petri és Kurt Philippi (Brassó), Ernst Irtl (Medgyes), Hans Jakobi (Segesvár) és mások. Kórusaik a német, a szász és a sváb népdal és népies műdal mellett a klasszikus kórusműveket is ápolják. És mivé lenne immár zenei életünk a százzámra alakuló fúvóegyüttesek nélkül? Kifejezik a mai ember életvidám kedélyét, és tartalmat kölcsönöznek a sok ünnepi népszokásnak. Nem egy figyelemreméltó színvonalat ért el, és nemzetközi versenyeken is díjazták.

Mindkét állami német színház — a Temesvári Állami Német Színház (1953) és a Szebeni Állami Színház német tagozata (1956) — figyelemreméltó színvonalú művészi munkát fejt ki, s máig e két együttes előadásainak — nagyvárosoktól a legtávolabbi helységekig — több mint hárommillió nézője volt. A szocialista államtól nagyvonalúan támogatott színházaink első előadásuktól kezdve felkarolták a német nyelv ápolásának és megőrzésének ügyét, és ugyanakkor a szellemi-művelődési dialógust tüzték ki célul: a nem német közönségnek német színirodalmat közvetítenek, a romániai németek számára pedig a hazai és a külföldi drámairodalmat teszik hozzáférhetővé német nyelven.

Minden helységben, ahol németek is laknak, nagyon élénk ma a műkedvelő mozgalom. A több mint 400 művelődési otthonban a német dal- és tánckincset, az évszázados és mégis élő hagyományt ápolják. Számtalan szász és sváb népi együttes szép népszokásokat elevenít fel, mint például a fonó, a parasztlakodalom, a népviseleti bemutató vagy az aratóünnep. Néhány együttes nemcsak az országos versenyeken ért el helyezést, hanem külföldön is nagy sikert aratott.

1969-ben újra megnyílt a haladó kultúrkinccseink terjesztésének, a román és a német dolgozók közti barátság elmélyítésének értékes hagyományát ápoló intézmény: a fővárosi Friedrich Schiller Művelődési Ház. A romániai német lakosság jelentős fiainak emlékére az utóbbi években több emlékműzeumot is berendeztek: Medgyesen a Stephan Ludwig Roth Emlékházat, egy állandó Stefan Jäger emlékkiállítás Zsombolyán, egy másikat Adam Müller-Guttenbrunn emlékére Zábrányban, Lenauheimban renoválták és átrendezték a Lenau Emlékházat, s ez, mint a Temes megyei múzeum néprajzi részlege otthont nyújt a bánzági népviselet első állandó kiállításának is. Emlékünnepségeket rendeztek olyan haladó alkotók és tudósok tiszteletére, mint Johannes Honterus, Josef Haltrich, Leopold Maximilian Moltke és Gustav Gottlieb Seiverth vagy Michael Königes parasztköltő, Paul Richter zeneszerző, Nikolaus Schmidt munkásköltő, Johann Schuster-Herineanu és Koloman Müller antifasiszta harcosok, valamint más kiemelkedő személyiségek.

Mindez a nemzetiségi sajátosságok szabad kibontakozásának jele, a barátság elmélyülése, a jobb kölcsönös megismerés, az évszázadok óta együtt élő népcsoportok egymást megbecsülése jegyében. A romániai németek sajátos kultúrája egyrészt a közös múlt, a román nép és az együttélő nemzetiségek évszázados egymásrahatásának tükröképe, másrészt az új hazai valóság, az ország szocialista művelődését egyre újabb értékekkel gazdagítja. Mindehhez hozzá kell tennünk, hogy az anyanyelvű szellemi élet, a gazdag művelődési örökség s a haladó hagyományok megőrzése és terjesztése ma a szocialista román állam nagyvonalú anyagi támogatásában részesül.

B. Zs. fordítása